

תוכן ענינים

13 קונטרס התפילה

קונטרס התפילה עם ביאור

49 פתיחה

53 פרק א

61 פרק ב

69 פרק ג

75 פרק ד

83 פרק ה

91 פרק ו

99 פרק ז

105 פרק ח

115 פרק ט

119 פרק י

123 פרק יא

141 פרק יב

149 פרק יג

153 פרק יד

157 פרק טו

159 פרק טז

163 פרק יז

165 פרק יח

167 הוספה: לקט הדרכות וביאורים

227 קונטרס העבודה

קונטרס העבודה עם ביאור

287 פתיחה

289 פרק א

325 פרק ב

353 פרק ג

377 פרק ד

407 פרק ה

433 פרק ו

461 פרק ז

475 הוספה: מכתב כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע

הקדמה

בשבח והודיה לה' הננו מוציאים לאור את קונטרס התפילה וקונטרס העבודה של כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע עם ביאורים, סיכומים ומראי מקומות.

קונטרס התפילה נמסר לתלמידי ישיבת "תומכי תמימים" על-ידי אדמו"ר הרש"ב בשנת תר"ס ובפתיחתו כותב אשר "הנה בהיות אשר כל אחד ואחד מאנ"ש שואל ודורש איך מתפללים ובמה עובדים את ה' בעבודה שבלב זו תפילה", ועל כך מאריך בחיוב העבודה שבלב ביגיעת נפש ובשר, שהיא תכלית לימוד החסידות, אשר בה יזכה האדם לקיום מצוות עשה של "ואהבת את ה' אלקיך" ושל "את ה' אלקיך תירא", ממנה מקור התעוררות אהבה ויראה בכל תרי"ג המצוות ועל ידה יוכל לברר ולזכך את נפשו הבהמית ואת גופו - אשר לשם כך ירדה נשמתו לזה העולם.

בי"ח פרקי הקונטרס סולל אדמו"ר הרש"ב את דרך המלך בעבודה זו שבלב, הלא היא ההתבוננות הפרטית המביאה להתקשרות עצמית בעצם המושכל ומאירה אור אלוקי מן המוח אל הלב. כמו כן מאריך הוא לבאר אילו הכנות נצרכות למבקש לצעוד בדרך זו, מהן דרכי הטעות שמפניהן עליו להישמר ובאיזה סדר יעלה בשלבי הסולם בדרך ארוכה שהיא קצרה עדי יגיע למחוז חפצו.

את פיסוק הקונטרס וחלוקתו לפרקים ערך כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ, שגם הוסיף קיצורים בסוף כל פרק וכתב הקדמה לקונטרס - המובאת להלן מגוף כתב-יד קדשו בפתיחת הספר.

כתוספת לקונטרס הבאנו בסוף הספר לקט בנושא עבודת התפילה המבוסס בעיקר על שיחותיו ומכתביו של אדמו"ר הרש"ב, בתוספת נופך משאר כתבי אדמו"רי חב"ד.

*

קונטרס העבודה נכתב כעשור לאחר קונטרס התפילה ומבאר את אופן ה"עבודה שבלב זו תפילה לקרב ולדבק נפשו באלקות ולברר ולזכך את הנפש הבהמית".

על פי בקשת חותנו - הרבי הרי"צ, בנו של הרבי הרש"ב - חילק כ"ק אדמו"ר זי"ע את הפרקים בקונטרס לסעיפים, והוסיף להם מפתח והערות בשולי הגליון.

הקונטרס מכיל שבעה פרקים אשר רובם עוסקים בעניין אהבת ה', כפי שכותב הרבי הרש"ב בתחילת הקונטרס: "שכל העבודה והיגיעה של עובדי ה' היא לבא למידת האהבה",

ומאריך לבאר מהות עניין אהבת ה' למדרגותיה, דרכי השגתה ואופני ההתבוננות המעוררים אותה.

בפרקים ב' וג' עוסק הרבי הרש"ב בהכרח של מידת היראה כהקדמה לאהבת ה', הגם שאין זה כל כך מעניין עבודת התפילה. כמו כן מאריך בפרק ב' בעניין קבלת עול מלכות שמים והגדרת החושים, הנדרשות מכל אחד ואחד.

בראש הקונטרס ובסופו נדפסו שני מכתבים מאת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע.

במכתב הראשון כותב הרבי הר"צ דברים נוקבים על ההכרח ללמוד את הקונטרס הזה וכן שאר הקונטרסים של אביו הרבי הרש"ב, ושכל האמור בקונטרס הוא הוראה בחיים לכל בני ישראל בכלל ולתלמידי הישיבות באשר הם בפרט.

במכתב השני מבאר הרבי הר"צ שלוש מדרגות באהבת ה' - אהבת עולם, אהבה רבה ואהבה בתענוגים - ומבאר איך כל אחת ממדרגות אלו כוללת מדרגות ובחינות רבות.

*

ספר זה יוצא לאור במטרה להביא את תורת החסידות לחוגים רחבים בצורה כזו שימצאו לפניהם את המקור, הם המעיינות עצמם, ללא שינוי או תוספת; ויחד עם זאת ההגשה תהיה ללא המחסומים העשויים למנוע מהלומד ליהנות מהמעיינות ולהרוות את נפשו הצמאה לדברי אלוקים חיים.

בהתאם לכך, בתחילה מובא הקונטרס עצמו ללא ביאור ולאחריו מופיע משולב עם הביאור. פנים הקונטרס מפוסק ומחולק לפסקאות קצרות, כל מראי המקומות מצוינים במקומם, ראשייהתיבות פתוחים ודברי המחבר מבוארים בהרחבה כך שגם הקורא המתחיל יוכל להבינם.

כתיבת הביאור והעריכה נעשו על ידי ר' דב שי' ליברמן, ובקונטרס התפילה הביאור נכתב על פי שיעורי הגה"ח ר' חיים שלום שי' דייטש.

תודתנו נתונה לרב שניאור זלמן שי' העכט על הערותיו המועילות.

ההערות והמראי מקומות שהעיר כ"ק אדמו"ר זי"ע בשולי הגיליון על הקונטרס מופיעות באות נפרדת, כדי להבחין בינו ובין הערות שנוספו במהדורה זו.

במקרים רבים מובא בתוך מהלך הדברים מאמר המוסגר בסוגריים ואף סוגריים בתוך סוגריים. כדי להקל על המעיין לשמור על רצף ההבנה, העתקנו את השלמת העניין באות

אפורה לפני תחילת מאמר מוסגר, וכן להפך - העתקנו את תחילת העניין באות אפורה אחר חתימת מאמר מוסגר, כדי להזכיר למעיין היכן אוחז המהלך העיקרי.

*

יהי רצון שייתן לנו ה' יתברך "לב לדעת ועינים לראות ואזניים לשמוע" את דברי אלקים חיים שבתורת החסידות, ונזכה בקרוב לקיום היעוד "ולא ילמדו עוד איש את רעהו גו' כי כולם ידעו אותי", בקרוב ממש.

ספריית מעיינותיך

קונטרס התפילה

הנה בהיות אשר כל אחד ואחד מאנ"ש שואל ודורש איך מתפללים ובמה עובדים את ה' בעבודה שבלב זו תפילה. אמרתי לפרש שיחתי קצת בעניין הזה ממה שנמצא בכתובים מכ"ק אבותינו רבותינו הקדושים זצוקללה"ה נ"ע אשר דבריהם דבר ה' אלקינו יקום לעולם וחיים וקיימים כמאז כן עתה. ולא נצרכה אלא להזכרה בלבד ולעורר את לבב אנ"ש עליהם. וגם להעדפה באיזה עניינים לפי העת והזמן דעכשיו אשר נתמעטו הלבבות כו'.

וגם זה בכלל דבריהם הקדושים אשר רב טוב ורב אור צפון בדבריהם, רק צריכים לגלות כפי היכולת מצפוני דבריהם הקדושים להאיר ולהעיר את נפשנו ללכת לאורם אור חיי החיים האמיתיים. אשר זה היה כל ישעם וחפץ נפשם להחיותנו ולהאיר בנפשנו אור וחיות אמיתי, ומסרו נפשם ממש על זה, כידוע לכל היודעים קצת מענייניהם. ואנחנו צריכים להידבק בהם ובדבריהם הקדושים ולהיות כלים לקבל בנפשנו את האור כי טוב. ולאורם ניסע ונלך מעלה מעלה כחפץ ה' עליידי עבדיו הקדושים זצוקללה"ה נ"ע זיע"א.



אהובי, אחיי ורעי, הלא ידעתם אם לא שמעתם הרבה ענייני התבוננות, הן בעניין בחינת ממלא כל עלמין, אשר כל משכיל יכול להבין הדבר לאשורו גם בשכל הטבעי דנפש הבהמית, והן בעניין בחינת סובב כל עלמין ושלמעלה מבחינת סובב כל עלמין, שגם עניינים אלו יכולים לבוא לידי השגה והנחה טובה (בל"א: א גוטער לייג) בחב"ד דנפש האלקית. והן התבוננות דפסוק ראשון ושני דקריאת שמע. וכמו כן התבוננות פרטיות השייכים למידות פרטיות. אם התבוננות המעוררת את האהבה או התבוננות המעוררת את היראה. וכן בעניין התפארת לאסתכלא ביקרא דמלכא.

(עם היות דכל התבוננות טובה ואמיתית בפרטי עניין אלקי באיזה עניין שיהיה, ובפרט בעניין גדולתו ורוממותו והפלאות אור אין סוף ב"ה, הרי זה בחינת ההסתכלות ביקרא דמלכא, שהוא עניין הסתכלות שכלו האלקית ביוקר ומעלת האור האלקי ויקר תפארת גדולתו ורוממותו כו'. אשר כל חושיו מתבטלים בהסתכלות זאת, שאינו מרגיש את עצמו

כו'. ויש בחינת תענוג גדול בהסתכלות זאת, והוא עניין ערבות ומתיקות ותענוג הנפש שמתענג על האלקות, וכמו שכתוב: "אז תתענג על הוי" כו', אבל הוא בחינת ערבות ותענוג פנימי ועצמי, שכל עצמותו מתבטל בתענוג זה עד שיכול להיות כלות הנפש ממש כו'.

(ועבודה זו הוא עניין עצם דבקות שכלו באלקות שלמעלה גם מהתפעלות שכלי, ומכל שכן שהוא למעלה מעלה מהתפעלות המידות שבלב (ועיקרו הוא בבחינת פנימיות בינה כו').

ומכל מקום בחינת הסתכלות ודבקות זו באה גם בלב, וכמו שכתוב: "ולבי ראה הרבה חכמה", שהלב והמוח שווין כו'. והוא עניין תעלומות לב, פנימיות הלב, שהאור האלקי מאיר בעומק מוחו ולבו כו'.

ועם היות שהאור מאיר בגילוי ממש בתעלומות לבו, אין בזה שום התפעלות ולא שום הזזה בגילוי (להיות שזהו מה שעצם פנימיות לבו רואה ומרגיש עצם האלקות כמו שהוא למעלה מהשגה ממש, ובא האור מן המוח אל הלב,

(כי יש עוד אופן, והוא שהאור מאיר בפנימיות הלב שלא על-ידי המוח, והיינו שאינו בבחינת השגה כלל. ואז הוא בבחינת התפעלות בלתי מוגבלת לגמרי כו'. ובזה יש גם כן חילוקי מדרגות, כמו שכתוב במקום אחר ההפרש בין רצוא דתיקון להרצוא שמבחינת התורה כו'),

אבל הוא מבחינת פנימיות המוחין (שלמעלה מבחינת השגה ממש, שהוא בחינת חיצוניות בכלל כו'), ולכן אין בזה שום התפעלות והזזה) אדרבה מתבטל בכל עצמותו לגמרי ונעשה כאבן דומם ממש כו').

אמנם יש בחינת הסתכלות ביקרא דמלכא השייכה למידת התפארת בפרט, וכמו בעניין התכללות הפכים כו' שכמה הפכים יתחברו ויהיו בנושא אחד, שבזה נראה ונגלה גדולת תפארתו יתברך גם בנבראים דבי"ע שיש בהם בחינת התכללות והתאחדות הפכים, וכל שכן בעולמות העליונים ובעולמות האין סוף כו'. עד מה ששלמות עצמותו נושא כל הפכים והכול בבחינת יחיד ממש כו', כמו שכתוב במקום אחר, שבהסתכלות זאת יהיה בחינת שמחת לבב, שישמח מאוד בתפארת ה' והדר גאונו כו'):

קיצור. יבאר במעלת התבוננות בכלל. ובפרט בעניין גדולתו ורוממותו. לאסתכלא ביקרא דמלכא שהוא עצם דבקות שכלו באלקות.

קונטרס התפילה

הנה בהיות אשר כל אחד ואחד מאנ"ש [=אנשי שלומנו] שואל ודורש איך מתפללים וכמה עובדים את ה' בעבודה שבלב זו תפילה.

אמרו חז"ל: "לאהבה את ה' אלקיכם ולעבדו בכל לבבכם", איזו היא עבודה שהיא בלב? - הווי אומר: זו תפילה" (תענית ב, א). תפילה היא דברים רבים. יש בה שבחו של מקום, יש בה בקשת צרכיו של אדם, יש בה הודיה על חסדי ה' ויש בה גוונים, ניווחות וטעמים רבים אחרים. אמנם ככל שקשה לתת למכלול החי הזה הגדרה מובהקת אחת, הרי שכינויו בשם "עבודה שבלב" נותן לנו מושג מה על צביונו, על תחומו ועל יעדו: התפילה היא עבודה, תחום התרחשותה הוא הלב ויעדה אף הוא נוגע לפעולתו ולתקונו של ה"איבר" הרוחני הזה, המרכז החיוני הפועם בנפש האדם.

דרכי הלב אינן מן הדברים הקלים להשגה, וכבר אמר הנביא כי "עֵקֶב הַלֵּב מִפְּלִי וְאָנֶשׁ הוּא, מִי יִדְעֶנּוּ" (ירמיהו יז ט). את הקושי הזה משקפים דברי הפתיחה של הקונטרס: הכול שואלים איך מתפללים. מסתבר שלמרות מקומה המרכזי של התפילה בעבודת ה' הפרטית והציבורית מאז בטלה עבודת הקרבנות ועד עתה, עדיין צריכים אנו ללימוד: במה עובדים את ה' ב"עבודה שבלב זו תפילה".

נוסף על הקושי הטבעי הזה, משקפים הדברים גם מציאות היסטורית מסוימת שעמדה ברקע כתיבתם, כפי שמתאר הרבי הרי"ף במכתבו המובא בפתח הקונטרס. מסתבר שעבודת התפילה החב"דית כפי שאנו מכירים אותה כיום ממקורות רבים - החל מיסודותיה בכתבי אדמו"ר הזקן, עבור דרך אריכות הביאור המופלאה של אדמו"ר האמצעי בקונטרס ההתפעלות ובכתבים נוספים, דרך שורש מצוות התפילה לרבי הצמח צדק, דרך מאמריו וקונטרסיו של הרבי הרש"ב וכלה בהנהגות הנמסרות מזה שניים ושלושה דורות בבחינת תורה שבעל-פה למתחנכים בשיבות חב"ד - לא הייתה נחלת כלל החסידים בתקופה שבה החל הרבי הרש"ב לנהוג את נשיאותו.

הכתבים נלמדו לעומקם, הזיכרונות מתפילתם של חסידי הדורות הראשונים נמסרו בערגה מפה לאוזן, אך הסברה הרווחת בין החסידים, לרבות אחדים מזקני החסידים דאז, הייתה שמדובר בעבודה נשגבה שאינה בערך הדור.

הרבי הרש"ב הדגיש שהדבר אינו נכון, והסביר לחסידיו שעבודת התפילה היא הכלי העיקרי לביורן וזיכוך של מידות הנפש הטבעית, עבודה שהיא היא מטרת ירידת הנשמה לעולם הזה.

בחודש אלול תרנ"ז הקים הרבי הרש"ב את ישיבת תומכי-תמימים. למהלך זה הייתה השפעה רוחנית עצומה על עבודת ה' בקרב כלל החסידים. הדוגמה החיה של הבחורים הצעירים, שהיו שקועים בעבודת ה' על פי הנחיותיו המדוקדקות של הרבי הרש"ב ותחת השגחתם של בנו, הרבי הריי"ץ, ושל כמה מזקני וחשובי החסידים דאז, גרמה לתסיסה רוחנית משמעותית. בלשונו של הרבי הריי"ץ: "הורגש בכללות אנ"ש שיחיו אז מיא דארף זאיין אנדערש", שצריך ואפשר להיות באופן אחר לגמרי.

מתוך כך, ממשיך הרבי הריי"ץ ומספר, "נתעוררו רבים מן אנ"ש ומן התלמידים יחיו להתקרב אל ענייני העבודה באריכות ההתעסקות בתפילה, ויתרבו הדורשים ושואלים בעניין זה, וזה ביאור על דברי קודשו [=של הרבי הרש"ב] בהתחלת הקונטרס: הנה בהיות אשר כל אחד ואחד מאנ"ש שואל ודורש איך מתפללים ובמה עובדים את הו' בעבודה שבלב זו תפילה".

אמרתי לפרש שיחתי קצת בעניין הזה ממה שנמצא בכתובים מכ"ק [=כבוד קדושת] אבותינו רבותינו הקדושים וצוקללה"ה נ"ע [=זכר צדיקים וקדושים לברכה לחיי העולם הבא נשמתם עדן] אשר דבריהם דבר ה' אלקינו יקום לעולם וחיים וקיימים כמאז בן עתה.

כאמור, ההדגשה בדבר תקפותם הנצחית של דברי האדמו"רים הקודמים מכוונת כלפי הטועים לחשוב שעבודת התפילה המבוארת בכתביהם היא דרך גבוהה שאינה ראויה לכלל החסידים באותו הדור.

ולא נצרכה אלא להזכרה בלבד ולעורר את לבב אנ"ש עליהם.

משמע: אם יש צורך לדבר אודות עבודת התפילה, אין זה משום שמה שנכתב בעניינה בדורות קודמים אינו מתאים לדור הנוכחי, אלא משום שהדברים נשכחו ויש לחזור ולעורר עליהם.

וגם להעדפה באיזה עניינים לפי העת והזמן דעכשיו אשר נתמעטו הלכבות בו'.

צורך נוסף לשוב ולדבר אודות התפילה הוא "להעדפה" (ראה כתובות מג, א), שכן למרות שהדברים כתובים ומבוארים על-ידי "אבותינו רבותינו הקדושים", יש צורך תמיד להתאים את הנאמר בספרים למציאות החיה. כתבים שפנו אל בני דור קודם יכולים וצריכים להיקרא ולהתפרש על-ידי בני הדורות הבאים, אך המפרש נדרש להפעיל שיקול דעת מעמיק כדי לקבוע כיצד יש להתאימם אל המציאות החדשה. לעתים, יחליט שעליו לבצע "העדפה" - להגביר את משקלם של יסודות ומרכיבים שונים על פני משקלם של יסודות ומרכיבים אחרים.

וגם זה בכלל דבריהם הקדושים אשר רב טוב ורב אור צפון בדבריהם, רק צריכים לגלות כפי היכולת מצפוני דבריהם הקדושים להאיר ולהעיר את נפשנו ללכת לאורם אור חיי החיים האמיתיים.

שורות אלו מבטאות את תמצית המחשבה העומדת מאחורי "העתקת השמועה", חוט השדרה של שלשלת תורה שבעל-פה: התורה הקדומה היא נצחית, ותפקיד הדורות הבאים אינו להחליפה באחרת אלא לעורר את הלבבות להבנתה ולקיומה. את זאת יש לעשות באמצעות עיון מעמיק בתורה הקדומה, שיחשוף את הדרך הנכונה להתאמתה אל המציאות הנוכחית.

אשר זה היה כל ישעם וחפץ נפשם להחיותנו ולהאיר בנפשנו אור וחיות אמיתי, ומסרו נפשם ממש על זה, בידוע לכל היודעים קצת מענייניהם.

כתבי נשיאי ליובאוויטש לדורותיהם מלאים להט אש קודש בנושא עבודת התפילה. דור אחר דור נדון המעמד המופלא הזה מכל צד אפשרי. במאמרים רבים ניכר כיצד הכתיבה הופכת נלהבת ומלאת רגש כל אימת שהדברים מתגלגלים לעסוק בעבודת התפילה. בדברי התעוררות חמים, כמעט שידולים ותחינות, מפצירים הצדיקים בשומעיהם/קוראיהם לחוס על נפשם ולהקדיש משאבים ניכרים לעבודה זו, כאשר הם מדגישים בפניהם שהיא עתידה להתגלות להם כמעין חיים. מבחינה עיונית, נפרש עושר שלא ייאמן בפני הלומדים: תנועות הנפש הקשורות בתפילה מתוארות בהרחבה רבה, חלקי התפילה השונים מנותחים לפרטיהם וזוכים לפרשנות רבת אנפין.

כללו של דבר: עבודת התפילה, ככלי "להאיר ולהעיר את נפשנו ללכת לאור חיי החיים האמיתיים", היא נקודת מסירות הנפש של נשיאי חב"ד. מי שאינו לומד מפיהם את זאת, אינו יודע כלום מעניינם.

ואנחנו צריכים להידבק בהם ובדבריהם הקדושים ולהיות כלים לקבל בנפשנו את האור כי טוב.

גם האור המופלא והמתוק ביותר אינו פועל ישועות בקרב הארץ אם אין בה כלים עבורו. הנחת העבודה של קונטרס זה היא כי לומדיו, באשר הם, מסוגלים להכשיר עצמם להוות כלי קיבול לאור עבודת התפילה כפי שהיא נלמדת מתורת חב"ד הקדומה. מטרת הפרקים הבאים היא להורות את הדרך לכך.

ולאורם ניסע ונלך מעלה מעלה כחפץ ה' על-ידי עבדיו הקדושים וצוקללה"ה נ"ע זיע"א [=זכותם יגן עלינו אמן].



ובו יבוארו ענייני התבוננות שונים בקצירת האומר (ובמאמר מוסגר יתבארו אופנים שונים של תענוג וביטול בהתבוננות המביאה לידי בחינת "לאסתכלא ביקרא דמלכא"), ולעיקר המכוון מכל זה יבוא בפרק ב.

אהוביי, אחיי ורעיי, הלא ידעתם אם לא שמעתם הרבה ענייני התבוננות, הן בעניין בחינת ממלא כל עלמין, אשר כל משכיל יכול להבין הדבר לאשורו גם בשכל הטבעי דנפש הבהמית,

בעניינו של אור אין-סוף קיימת הבחנה יסודית בין בחינת ממלא כל עלמין לבחינת טובב כל עלמין. בחינת ממלא כל עלמין היא האור האלוקי הנתפס בכלי הנבראים, המחיה אותם בפנימיות, המצטמצם עד כדי כך שהמודעות האנושית יכולה להשיגו כדרך שהיא משיגה את חייה שלה. משום כך, המודעות לבחינה זו של נוכחות אלוקית בעולם איננה נחלת הנפש האלוקית בלבד, וגם השכל הטבעי של הנפש הבהמית - משמע: ההכרה האנושית האינטלקטואלית - יכול לסגל אותה לעצמו ללא סיוע מיוחד. אופני הנוכחות האלוקית בתוך המתרחש בעולמות הנבראים, כמו גם הדרך לחדד את ההבחנה בנוכחות זו, נידונים רבות בדרושי החסידות השונים.

והן בעניין בחינת טובב כל עלמין ושלמעלה מבחינת טובב כל עלמין,

בחינת טובב כל עלמין היא האור האלוקי שאינו נתפס בכלי הנבראים ובהשגה האנושית, ומשום כך הוא נקרא "טובב" - לאמור: מה שאינו ניתן להכלה, ומשום כך הוא טובב את ההכרה ממעל, נוגע ואינו נוגע בתחומי המודע, המורגש והמוחש. הקב"ה, כפי שמבארת תורת החסידות, הוא בעת ובעונה אחת מי שבורא ומהווה ומשיג על כל פרטי העולמות הנבראים ומי שרם ומתנשא מעל ומעבר לגדריהם המוגבלים.

מה שלמעלה מבחינת טובב כל עלמין הם רבדי הבריאה העלומים, שלא זו בלבד שאינם בערך העולמות הנבראים אלא שהם גם למעלה מן החשבון הזה עצמו - המתייחס למציאות הבריאה וכך נותן לה מקום כלשהו. בחסידות מבואר שכאשר אנו מדברים על האור הטובב כל עלמין, אנו מדברים עדיין על אור שיש לו זיקה למציאות הנבראת. הקשר יכול להיות עקיף ואף נסתר, אך הוא קיים, ובקיומו הוא מגדיר את האור כ"אור המאיר לאחרים". למעלה מזה ישנה מדרגת "אור המאיר לעצמו", ללא התייחסות כלשהי לזולת הנברא, אלא "הוא לבדו הוא כמו שהיה קודם שנברא העולם ממש" (תניא, פרק כ).

שגם עניינים אלו יכולים לבוא לידי השגה והנחה טובה (בל"א: א גומער לייג) בחב"ד [=חכמה, בינה ודעת] דנפש האלקית.

ענייני הסובב ומה שלמעלה ממנו אמנם אינם נתונים לשכל הטבעי, ולפיכך אינם נחלתה של ההכרה האנושית האינטלקטואלית כשלעצמה, אך הם עניינים שיהודי יכול להבינם בזכות המתת המיוחדת שבה חונן: כוחות החכמה, הבינה והדעת של נפשו האלוקית. בעולם הזה הנפש האלוקית אמנם נתונה במסגרת גשמית, אסורה במאסר הגוף והנפש הבהמית, אך אין בכוחו של מאסר זה להכחיש את טבעה העליון ולגזול ממנה את חושיה העליונים והדקים.

והן התבוננות דפסוק ראשון ושני דקריאת שמע.

בתוך העיסוק בעבודת התפילה תופסים מקום נרחב דרושים המתמקדים בפסוקיה הראשונים של קריאת שמע: "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" - "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". כך, למשל, בפרק השביעי משער הייחוד והאמונה עוסק אדמו"ר הזקן בהרחבה בשתי גישות נגדיות בתפיסת המציאות, הנובעות מתוך שני פסוקים אלה: ייחודא עילאה וייחודא תתאה (ראה על כך גם בקונטרס עץ החיים, פרקים וי').

וכמו כן התבוננות פרטיות השייכים למידות פרטיות. אם התבוננות המעוררת את האהבה או התבוננות המעוררת את היראה.

התבוננות בממלא כל עלמין או סובב כל עלמין, בייחודא עילאה או ייחודא תתאה, היא התבוננות בנושא כללי ורחב שמטרתה אף היא כללית: לבוא לכלל הרגש של "דע לפני מי אתה עומד" או לתנועה כללית של קירוב לאלוקות. אמנם מצויות בחסידות גם הנחיות להתבוננויות פרטיות, המכוונות לתכלית ממוקדת: לעורר את הנפש לאהבת ה' או ליראתו. המעיין בפרקים מאינ בספר התניא ימצא כמה וכמה אופני התבוננות שמטרתם "לעורר... היראה הטבעית המסותרת בלב כל ישראל... שתהא בהתגלות לבו או מוחו", וכן "לעורר האהבה הטבעית... המסותרת בלבבו" (תניא, פרק מא; ראה על כך גם בקונטרס העבודה פרקים ג-ד).

יש להעיר כי אין לבלבל את ההתבוננות הפרטית הנזכרת כאן עם זו המוזכרת בפרק הבא. כאן הכוונה היא להתבוננות בנושא פרטי, ואילו להלן הכוונה היא להתבוננות מפורטת.

וכן בעניין התפארת לאסתכלא ביקרא דמלכא. והנה כל העניינים האלו ערוכים וסדורים לפניכם בכמה דרושים הנדפסים וככתבים הכול באשר לכול באר היטב.

חיבור הדברים עוקב אחר סדרן של המידות העליונות, הלא הן שבע הספירות התחתונות: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד ומלכות. שתי הראשונות הוצגו לא בשמותיהן המובהקים, חסד וגבורה, אלא בשמות מידות הנפש הנגזרות מתוכן: אהבה ויראה. התבוננות של מידת החסד היא התבוננות בחסדי ה' ובאהבתו אלינו, ותכליתה לעורר את אותה מידה בנפש האדם ולהביאו לידי אהבת ה'. התבוננות של מידת הגבורה היא התבוננות ברוממות ה', ותכליתה לעורר את הגבורה שבלב האדם ולהביאו לידי יראת ה'.

מהו, אם כן, עניינה של ההתבוננות השייכת למידת התפארת? - לאסתכלא ביקרא דמלכא, להתבונן בכבודו של מלך, "מלך בְּפִי תחזינה ענין" (ישעיהו לג יז). להלן יבואר שהכוונה היא בפרט לעניין נשיאת ההפכים, שיש בה פאר מיוחד הדומה ליופי הגשמי הנובע מהתכללות גוונים רבים זה בזה.

הערה ללומד:

בשורות הבאות מובא מאמר מוסגר ועמוק שניתן לדלג עליו בקריאה ראשונה ולעבור מיד לראש הפרק הבא, בעמ' 61.

ביחס לקביעה כי מהותה של התבוננות השייכת למידת התפארת היא לאסתכלא ביקרא דמלכא, מוצא הרבי הרש"ב לנכון להבחין בין משמעותו הכללית של מושג זה ובין משמעותו המקומית, הנוגעת למידת התפארת.

(עם היות דכל התבוננות טובה ואמיתית בפרטי עניין אלקי באיזה עניין שיהיה, ובפרט בעניין גדולתו ורוממותו והפלאות אור איין־סוף ב"ה, הרי זה בחינת ההסתכלות ביקרא דמלכא, שהוא עניין הסתכלות שכלו האלקי(ת) ביוקר ומעלת האור האלקי ויקר תפארת גדולתו ורוממותו בו'.

הניסוח - לאסתכלא ביקרא דמלכא - הנו כללי ורחב, שכן הוא אינו עוסק בהתבוננות מסוימת אלא מתאר את עצם היות האדם מתבונן, מסתכל ומתרשם ממה שראות עיני שכלו האלוקי. מלבד זאת, בכל מידה - חסד, גבורה, נצח, הוד, יסוד או מלכות - ישנו גם היבט של תפארת, והמתבונן עשוי לתאר את חווייתו במונחים של יוקר, מעלה ותפארת.

אשר כל חושיו מתבטלים בהסתכלות זאת, שאינו מרגיש את עצמו בו'. ויש בחינת תענוג גדול בהסתכלות זאת, והוא עניין ערבות ומתיקות ותענוג הנפש שמתענג על האלקות, וכמו שכתוב: "אז תתענג על הוי"ו בו' (ישעיהו נח יד),

על הביטוי לאסתכלא ביקרא דמלכא נוספו בזוהר הקדוש (ח"ב קלד, א) שתי מילים: "ולא יתיר". משמע: המתבונן ביקרא דמלכא אינו זקוק לדבר נוסף בעולם זולת עצם